

Metodika

Téma 4

Nejisté útočiště Praha (1933–1939)

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Č. projektu: CZ.02.3.68/0.0/0.0/18_067/0012386

multikulturní
centrum
praha

Obsah

Téma 4: Nejisté útočiště Praha (1933–1939)

Hodina 1. Uprchlíci z Německa po roce 1933	3
Hodina 2. Nový domov Československo?	9
Hodina 3. a 4. Procházka: Pražskými ulicemi po stopách německých uprchlíků 1933	14
Hodina 5. Uprchlíci na stránkách československého tisku	25
Hodina 6. Provokace: Nezval pomáhá uprchlíkům!	28

Hodina 1

Uprchlíci z Německa po roce 1933

Předmět: Dějepis | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Vídeo – úvod do problematiky (5 minut)

- Samostatná práce
 - Odpověď na otázky vztahující se k videu
- Video slouží jako aktivizační prvek pro opakování základních informací o politickém a společenském dění v Německu, konkrétně poskytuje informace o volbách v roce 1932, o problémech při sestavování vlády a o nástupu Adolfa Hitlera a NSDAP k moci.

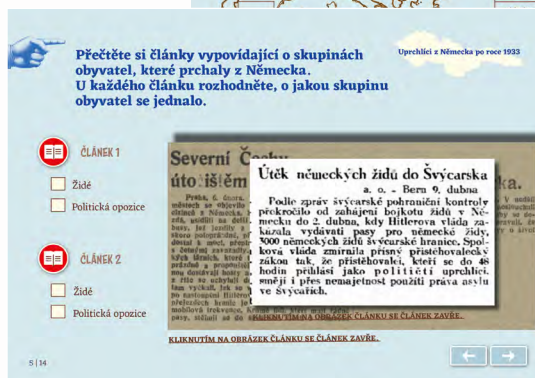
2. aktivita

Kam lidé utíkali (20 minut)

- Samostatná práce
 - Práce s dobovými texty (dvě části)
 - Práce se slepou mapou

- Aktivita se skládá ze dvou částí. V první se žáci četbou dobového článku obeznámí se zeměmi, kam lidé prchali z Německa po nástupu Adolfa Hitlera k moci. Ve druhé části následuje četba dalších dobových textů, díky nimž jsou žáci schopni pojmenovat skupiny lidí, kteří před novým režimem prchali.

pokračování na další straně

3. aktivita

Jak se utíkalo (40 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Analýza dobových karikatur (5 minut)
 - Četba dobového textu (5 minut)
- Diskuse (10 minut)

➤ Žáci se během práce s dobovými karikaturami a dobovým textem ozeznamují s problémy spojenými s útekem z Německa a překročením hranice Československa. Na úvod žáci přiřazují k dobovým karikaturám popisy, které se k nim vztahují. Poté se při četbě dobového textu ozeznámí se skutečným příběhem člověka, který byl nucen uprchnout z Německa do Československa. Žáci se z příběhu dozvědí, co bezprostředně předcházelo myšlence na útek z domoviny a také to, jak samotný přechod hranice probíhal. Následným porovnáním s karikaturami získají hlubší porozumění situaci.

pokračování z předchozí strany

The screenshot shows a digital interface with three main sections:

- Top Section:** Titled 'Rozdělte se do dvojic. Podívejte se na karikatury a vyberte z možnosti ke každému obrázku popisek, který je nejvíc vystihuje.' (Divide into pairs. Look at the caricatures and choose from the options for each image the one that best describes it). It includes a 'KARIKATURA' icon and a text box stating: 'Karikatury vytvořil německý karikaturista **Thomas Theodor Heine** po svém nuceném odchodu z Německa v dubnu roku 1934. Heine nazval karikatury: *Jak se dostane německý emigrant bez pasu za hranice?*' (The caricatures were created by the German caricaturist **Thomas Theodor Heine** after his forced departure from Germany in April 1934. Heine named the caricatures: *How a German emigrant without a passport gets across the border?*).
- Middle Section:** Titled 'Zůstaňte ve dvojicích. Přečtěte si text a vyberte, která karikatura vystihuje obsah textu. Následně odpovězte na otázky.' (Stay in pairs. Read the text and choose which caricature best describes the content of the text. Then answer the questions). It features a grid of six caricatures labeled A) through F) and a 'TEXT' icon.
- Bottom Section:** Titled 'Zamyslete se:' (Think about it:). It contains five numbered questions:
 1. Na základě čeho jste k textu přiřadili karikaturu?
 2. Jakou situaci zobrazují karikatury?
 3. O čem text pojednává?
 4. Jak se liší pohled karikaturisty a očitého svědka a proč?
 5. Co bylo cílem Thomase Theodora Heineho při tvorbě karikatur?

Cíl hodiny:

• Oborová úroveň:

- Žák je schopen popsat změnu politické a společenské situace, která nastala v Německu po roce 1933.
- Žák je schopen vyjmenovat země, kam lidé z Německa prchali, je schopen označit skupiny lidí a jejich důvody, proč opouštěli Německo, a také porozumí obtížnosti jejich situace a přechodu hranic.

• Kompetenční úroveň:

- Žák prostřednictvím práce s dobovými materiály posiluje své analytické a interpretační schopnosti.

Kontext:

2. aktivita, 1. část

Článek „Uprchlíci z Německa“ byl vydán v roce 1934 v novinách Národní osvobození (Národní osvobození, r. 11, č. 149, 28. 6. 1934, s. 3). Pro účely hodiny jsme vybrali jen první polovinu článku, která informuje o tom, do kterých zemí emigranti z Německa utíkali a v jakých počtech. Tato část článku poskytuje srozumitelný přehled dané problematiky, a žáci si tak vytvoří základní představu o zemích, které přijímaly uprchlíky z Německa. Na úvod článku se dočteme, že dané informace byly zveřejněny v rámci tzv. Eugenical News (Eugenika je obor, který se zabývá možnostmi ovlivňování vlastností populací. V meziválečném období byla pojmána jako důvěryhodná a normální vědecká disciplína, stejně jako kategorie a slovník, který používala, jako jsou pojmy „rasa“ a „míšení ras“. Eugenikou se vážně zabývali i českoslovenští experti. Až druhá světová válka, kdy byly eugenické teorie použity jako pseudovědecký základ německé vyhlazovací politiky, tento obor zdiskreditovala.).

Druhá polovina článku se věnuje problematice vystěhování Židů do Palestiny, a také rozebírá návrh Bernarda Shawa, který prohlásil, že „... nejlepším řešením židovského problému v Německu by bylo naprosté smíšení Židů s německou populací“. Přičemž poukazuje na intelektuální a umělecké hodnoty, které vytvořil židovský národ. Zároveň ale vyjadřuje přesvědčení, že na tento návrh němečtí rasoví teoretikové nepřistoupí.

(Národní osvobození byl deník, který začal vycházet v roce 1924 a vycházel až do roku 1939. Deník vydávala Československá obec legionářská. Dikce a články, které vycházely v tomto deníku, byly převážně v souladu s politikou Hradu.)

2. aktivita, 2. část

Článek „Útěk německých Židů do Švýcarska“ byl vydán v roce 1933 v Lidových novinách (Lidové noviny, r. 41, č. 183, 10. 4. 1933, s. 1). Článek informuje o situaci německých Židů a o jejich útěku do Švýcarska. Tamější vláda zmírnila přistěhovalecký zákon, který povoluje lidem, kteří se nahlásili jako političtí uprchlíci, zůstat v zemi. Článek jsme zvolili pro jeho stručnost a výstižnost obsahu. Čtenáře jasně informuje o prvních perzekucích vůči židovskému obyvatelstvu ze strany německé politiky, a také ukazuje příklad země, která se rozhodla židovské uprchlíky přijmout. Zpráva je umístěna hned na první stránce novin, spolu se zprávou, která informuje o protiněmecké demonstraci v Polsku, a s další zprávou, která popisuje zhoršení vztahů mezi Německem a Sovětským svazem, kvůli zatýkání sovětských občanů žijících v Německu a aktivních v komunistické straně.

(Lidové noviny začaly vycházet v roce 1893. V období první republiky byly považovány za relevantní zdroj informací a publikovalo v nich své články mnoho významných spisovatelů. Od roku 1924 psal úvodník Ferdinand Peroutka.)

Článek „Severní Čechy útočištěm uprchlíků z Hitlerova Německa“ byl vydán v roce 1933 v deníku Venkov (Venkov, r. 28, č. 32, 7. 2. 1933, s. 5). Článek pojednává o příjezdu prvních uprchlíků z Německa do Československa, poté co se moci ujal Adolf Hitler. V článku se zmiňuje, že kromě lidí, kteří mají řádné pasy, přijíždějí i lidé bez dokladů, kteří se bojí politické msty. Právě tato věta je v kontextu cvičení důležitá, aby si žáci uvědomili, že z Německa utíkali všichni lidé z politické opozice, kteří se obávali pronásledování a uvěznění.

(Deník Venkov začal vycházet v roce 1906 a byl ústředním orgánem Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, tzv. agrárníků. Vycházel celorepublikovým nákladem a v období první republiky do něj přispíval i F. X. Šalda.)

3. aktivita, 1. část

Soubor karikatur „Jak se dostane německý emigrant za hranice bez pasu?“ od německého karikaturisty Thomase Theodora Heineho vyšel v roce 1933 v časopise Světozor (Světozor, r. 33, č. 25, 22. 6. 1933). Thomas Theodor Heine byl německý malíř a ilustrátor, který se od počátku své tvorby zaměřoval na satirickou malbu, ve které podroboval kritice jak společenské, tak i politické zřízení (nejdříve monarchii, pak také politiku NSDAP). V roce 1933 utekl z Německa do Československa, kde žil v Praze a pak v Brně, poté v roce 1938 odešel do Osla. Svou karikaturou „Jak se dostane německý emigrant za hranice bez pasu?“ reaguje na nelehkou situaci mnoha německých občanů, kteří se po nástupu Adolfa Hitlera k moci pokoušeli o útěk ze země. Karikaturou Heine reaguje na častokrát absurdní situace, kterými museli uprchlíci reálně projít, aby mohli překročit hranice.

Jak se žáci dozvěděli už v článku z deníku Venkov, mnoho uprchlíků muselo utíkat z Německa bez dokladů a hranice přecházeli mimo hraniční přechody a podstupovali přitom mnoho nebezpečí. Je potřeba dodat, že ne všichni uprchlíci prchali z Německa bez dokladů. Lidé, kteří prchali bez dokladů byli často ti, kteří se například již nemohli vrátit pro doklady domů, protože jim hrozilo bezprostřední uvěznění, nebo to byli například lidé, kteří pas neměli, a už by ho v měnící se politické situaci ani nedostali. Jednalo se například o opoziční politiky, umělce nebo také o obyčejné lidi, kteří svým profilem nezapadali do vize nové německé společnosti, nejčastěji Židy.

(Světozor byl český obrázkový časopis, vycházející s přestávkami od roku 1834. Založil jej Pavel Josef Šafařík. Cílem tohoto časopisu byla snaha pobavit čtenáře různými zajímavostmi.)

3. aktivita, 2. část

Text pochází z publikace „Rok emigrace: zpráva o činnosti pomocného komitétu pro německé emigranty“ (Rok emigrace: zpráva o činnosti pomocného komitétu pro německé emigranty: od 15. května 1933 do 15. května 1934, 1934, s. 9) a popisuje skutečný příběh člověka, který nelegálně a tajně překročil hranice mezi Německem a Československem. Publikace byla vydána Pomocným komitétem pro německé emigranty a popisovala činnosti komitétu. V knize se nachází informace o počtu lidí, kterým komitét do té doby pomohl, také jsou tam popsány finanční náklady komitétu pro pomoc uprchlíkům, ale i to, jak komitét vznikl.

Pomocný komitét pro německé emigranty založil v roce 1933 F. X. Šalda, pro pomoc nežidovským německým uprchlíkům. Komitét byl označován i jako „Šaldův komitét“. Více informací ke komitétu a jeho činnosti naleznete v části metodiky určené k procházce Pražskými ulicemi po stopách německých uprchlíků 1933. V publikaci se nachází ještě několik dalších skutečných příběhů o tajném přechodu německo-československých hranic.

Doporučení:

3. aktivita, 1. část

Po přiřazení popisků ke karikaturám zkontrolujte společně se žáky správné odpovědi. Při kontrole odpovědí se také můžete zaměřit na otázky:

1. Bylo náročné přiřadit popisky ke karikaturám?
2. Byly popisky a karikatury pro vás srozumitelné?

Správné odpovědi

2. aktivita, 1. část

Země	Počet přijatých uprchlíků
Francie	25 000
Palestina	6 500
Polsko	6 000
Československo	5 000
Anglie	3 000
Belgie	2 500
Skandinávské země	1 500
Rakousko	800
Sársko a Lucembursko	500
Itálie	500
Jiné: Španělsko, Spojené státy	1 000

2. část

1. článek – židé

2. článek – politická opozice

3. aktivita

1. část

1. **karikatura** – Za svitu měsíčku přeलेzeš vysoké hory

2. **karikatura** – nebo propluješ pohraničními vodami

3. **karikatura** – nebo se schováš pod břicho vola

4. **karikatura** – nebo se schoulíš ve lví kleci kočovného zvěřince

5. **karikatura** – nebo se převlečeš za dobrého výletníka

6. **karikatura** – Konečně jeden z nejoblíbenějších dnes cílů cestování – sem nepotřebuješ žádného pasu.

2. část

Karikatura přiřazena k článku: možnost A.

Hodina 2

Nový domov Československo?

Předmět: Dějepis, Občanská nauka | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

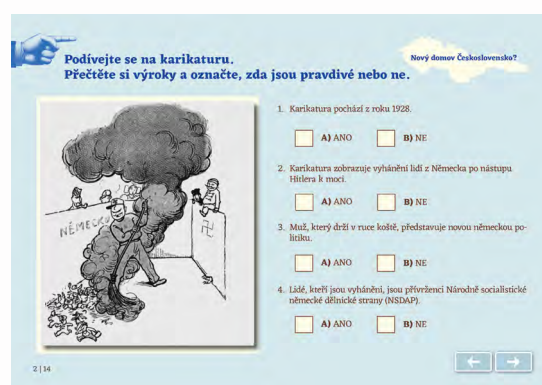
1. aktivita

Úvodní aktivita (5 minut)

- Samostatná práce

■ Analýza dobové karikatury

- Analýza dobové karikatury představuje pro žáky úvod do problematiky emigrace mnohých obyvatel Německa do zahraničí kvůli měnící se politické situaci po roce 1933. Vzhledem k tomu, že se jedná o úvodní aktivitu, pro analýzu karikatury jsme zvolili formu uzavřených otázek, které žákům, kteří dosud nemají hluboké znalosti kontextu, pomohou při analýze sdělení karikatury. Jejich zodpovězení je tedy jednodušší než u otevřených otázek.

2. aktivita

Kdo získá občanství (30 minut)

- Skupinová práce

■ Práce s dobovými texty

- Prostřednictvím četby a analýzy tří různých skutečných příběhů lidí, kteří museli odejít z Německa po roce 1933, žáci porozumí okolnostem, které ovlivňovaly přijetí nebo nepřijetí lidí do Československa za řádné občany. Žáci se také seznámí s tím, jak odlišná výchozí společenská situace ovlivňovala další život emigrantů a jejich společenské a pracovní postavení ve státě, do něhož emigrovali.

Forma hry je pro tuto aktivitu zvolena cíleně, protože umožňuje poukázat na nerovný přístup k uprchlíkům ve fyzickém prostoru třídy. Žáci tak hlouběji/intenzivněji vnímají nerovnost v přístupu k uprchlíkům, která ovlivnila jejich další osudy.

**pokračování
na další straně**

Instrukce pro uskutečnění aktivity ve třídě:

pokračování z předchozí strany

Každá skupina vybere jednoho zástupce. Zástupci všech skupin se postaví do jedné řady. Postupně přečtete žákům všechny výroky. Mají se rozhodnout, zda se daný výrok na jejich osobnost vztahuje. U výroků označených jako „postup vpřed“ udělá zástupce krok vpřed. U výroků označených „postup vzad“ udělá zástupce krok vzad. U každého výroku žákům zdůrazněte, jestli když se na jejich text daný výrok vztahuje, mají udělat krok dopředu nebo dozadu. Výroky můžete číst v libovolném pořadí. Všechny výroky se určitým způsobem vztahují k rozdílným šancím německých uprchlíků v Československu, jen ti s dobrými výchozími podmínkami získali československé občanství.

Seznam výroků:

Postup vpřed:

- Protagonista/tka byl/a známá osobnost.
- Mohl/a dále pracovat ve své profesi.
- Nebyl/a ve finanční a existenční nouzi.
- Jeho/její přijetí do ČSR bylo oslavováno.
- Měl/a v ČSR kontakty.
- Byl/a považován/a za Čecha/Češku.
- Získal/a domovské právo.

Postup vzad:

- Protagonista/тка byl/a obyčejný člověk.
- Nemohl/a pracovat.
- Žil/a v nuzných podmínkách.
- Aby mohl/mohla setrvat v ČSR, musel/a navštívit výbory pro uprchlíky.
- Nikoho po příjezdu do ČSR neznal/a.
- Byl/a Žid/Židovka.
- Byl/a Němec/Němka.

Při závěrečné reflexi se zaměřte na otázky:

1. Podívejte se na pozice jednotlivých zástupců. Proč jsou někteří vpředu?
2. Jak se při hře cítili zástupci jednotlivých týmů?
3. Získal protagonista vašeho textu československé státní občanství?
4. Proč ho on/ona získal/a, nezískal/a?
Co byly hlavní důvody?
5. Byl přístup československých úřadů stejný ke všem německým uprchlíkům?
6. Jaký mohl být osud uprchlíků, kteří občanství nezískali?

Nový domov Československo?

TEXT 1 TEXT 2 TEXT 3

				Klíče Frankenthalová					
				Josef Bican					
				Thomas Mann					

← VOLBA VPRŮD →

NEJISTOTA MOŽNOST PŮBYTU V ČESKOSLOVENSKU ZISK STÁTNÍHO OBČANSTVÍ

ZADÁNÍ V PRŮBĚHĚ ONLINE VÝBĚHU

**pokračování
na další straně**

3. aktivita

Co si mohou myslet (10 minut)

- Samostatná práce
 - Analýza dobové karikatury
- Diskuse

- Analýzou a prací s dobovou karikaturou si žáci upevní a utřídí poznatky o problematice vstupu německých emigrantů na území Československé republiky. Vpisováním konkrétního textu do karikatury žáci formulují svůj pohled na roli jednotlivých aktérů v dané situaci, čímž reflektují svoje porozumění problematice. Závěrečné sdílení všech vyplněných karikatur slouží k porovnání postojů jednotlivých žáků, případně k jejich dovyjasnění.

← pokračování z předchozí strany

Cíl hodiny:

• Oborová úroveň:

- Žák rozumí tomu, jak odlišné společenské postavení ovlivnilo pozici jednotlivých uprchlíků po jejich příchodu do Československa.
- Žák je schopen pojmenovat, které aspekty zvýhodňovaly uprchlíka a zvyšovaly jeho šance k získání československého státního občanství.

• Kompetenční úroveň:

- Žák vnímá sociální nerovnost, která se odehrávala vůči určité skupině lidí ze strany státní moci.

Kontext:

1. aktivita

Karikatura v úvodní aktivitě pochází z Humoristických listů z roku 1933 a reaguje na situaci v Německu po nástupu Hitlera a na jeho represivní politiku vůči určitým skupinám obyvatel, která měla za následek vlnu uprchlictví. Akt „vymetání nečistot“ odkazuje na snahu o vyčištění německé společnosti od – z pohledu politiky NSDAP – nežádoucích živlů. Při detailním prozkoumání karikatury, si můžete všimnout, že postavy zachycují například Židy (postava stereotypně zobrazující bankéře s velkým nosem), čímž autor poukazoval na to, které skupiny obyvatel jsou v Německu nežádoucí. Postavy, které scéně přihlížejí, reprezentují jednotlivé evropské národy a jejich politiky, kteří proti Hitlerově politice nezasáhli – britský král Jiří V. s lulkou, Francie s frygickou čapkou, Československo v kroji. Karikatura ve své původní podobě obsahuje pod obrázkem ještě text: „Pozor, aby se z toho mračna nezačlo blýskat!“ Pro cíl aktivity jsme se nakonec rozhodli text do analýzy karikatury nezařazovat, aby byla karikatura pro žáky jednodušší k interpretaci. (Humoristické listy byl český humoristický a satirický týdeník, který vycházel mezi lety 1858–1941.)

2. aktivita

1. text

Käte Frankenthalová se narodila v roce 1889 do židovské rodiny. Od mládí se vyhraňovala vůči striktně definované ženské roli v rámci (židovské) společnosti. Odešla studovat na univerzitu, kde v roce 1914 dokončila studium medicíny. V průběhu první světové války působila jako lékařka na frontě. Po válce si založila svou vlastní lékařskou praxi v Berlíně. Angažovala se v otázkách veřejného zdraví, bojovala za práva žen (snaha o zrušení kriminalizace potratů) a za práva homosexuálů. Začala se také angažovat i v politickém životě. Blízké jí byly levicově orientované myšlenky, a posléze se stala aktivní členkou sociální demokracie v Německu. Po smrti jejích rodičů v roce 1923 se sama prohlásila za člověka bez věrovyznání. Po nástupu Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 jí nebylo dál umožněno vykonávat její povolání. Před zatčením kvůli její politické činnosti se jí podařilo utéct do Československa, do Prahy. Posléze utekla dále do Švýcarska, Francie a od roku 1936 žila ve Spojených státech. Po svém příchodu do Spojených států měla Frankenthalová problém se zaměstnáním (určitou dobu dokonce prodávala zmrzlinu). Poté, co jí bylo uznáno lékařské vzdělání a praxe a ukončila kurz psychoanalýzy, si otevřela svou vlastní psychologickou praxi zaměřenou na manželskou a rodinnou poradnu. Do Berlína se po válce vracela často, avšak už se tam nikdy natrvalo neusadila. Zemřela v roce 1976 ve věku 87 let.

Zdroj: FREIDENREICH, Harriet. Käte Frankenthal: January 30, 1889–1976. Jewish Women's Archive: The Shalvi/Hyman Encyclopedia of Jewish Women [online]. 1999 [cit. 2022-03-27].

Dostupné z: <https://jwa.org/encyclopedia/article/frankenthal-kate>.

2. text

Josef Bican se narodil v české rodině ve Vídni v roce 1913. Od roku 1934 reprezentoval ve fotbale Rakousko, poté po roce 1938 Československo. V období Protektorátu Čechy a Morava také odehrál dva zápasy. Po druhé světové válce působil jako hráč pražské Slavie.

Článek o Josefu Bicanovi byl uveřejněn v roce 1938 v časopise Světozor pod názvem „Thomas Mann a Josef Bican. Jak Slivenec uvítal svého nového občana“ (Světozor, roč. 38, č. 33, 18. 8. 1938, s. 567–569). Článek popisuje přijetí Josefa Bicana za československého občana. Zisk jeho občanství se staví do kontrastu se ziskem občanství Thomase Manna. Autor do kontrastu staví to, že Bican je Čech, který získává občanství plným právem, zatímco Mann je Němec, který nemá k Československu žádné vazby. Právě tímto aspektem autor také obhajuje velké oslavy, které byly na Bicanovu počest uspořádány. Také se zmiňuje o tom, že přijetí Manna za československého občana proběhlo v tichosti, navzdory tomu se v novinách objevila proti tomuto aktu nenávislná kampaň. Je možné, že právě porovnáním Bicanova případu s Mannovým a poukazováním na mnohé odlišnosti v jednotlivých případech se autor snaží předejít podobnému negativnímu vnímání udělení občanství, jako tomu bylo v případě Thomase Manna.

Vzhledem k tomu, že se v daném článku sice zmiňuje případ Thomase Manna, avšak děje se tak jen okrajově bez konkrétních detailů, jsme se pro potřeby cvičení rozhodli vybrat z článku jen pasáže vztahující se k Josefu Bicanovi a případ Thomase Manna jsme zpracovali na základě podrobnějších zdrojů.

(Světozor byl český obrázkový časopis, vycházející s přestávkami od roku 1834. Založil jej Pavel Josef Šafařík a cílem byla snaha pobavit čtenáře různými zajímavostmi.)

3. text

Thomas Mann byl významný německý spisovatel. Až do roku 1933 žil i se svojí rodinou v Mnichově, poté, po nástupu Adolfa Hitlera k moci, emigroval. Nejdřív se usadil ve Francii, pak odešel do Švýcarska. V roce 1936 získal on i jeho rodina domovské právo v obci Proseč v Československu, a tím také československé státní občanství a cestovní pas, který mu umožňoval dále cestovat. Navzdory tomu Thomas Mann nikdy v Československu dlouhodobě nežil.

Informace o získání československého občanství pro Thomase Manna a o tom, jak celý proces vnímal on, jsme čerpali z publikace „Exulant Thomas Mann: tři projevy z let 1937–1950“ (Mann, Thomas, František Kafka. Exulant Thomas Mann: tři projevy z let 1937–1950 s titulním reliéfem Františka Kafky, Hradec Králové: Východočeské nakladatelství, 1966). Text, který mají studenti k dispozici, je pohled samotného Manna na události, které se týkaly nabytí československého státního občanství. Nejedná se o reakci společnosti prezentovanou v jakémkoliv tisku.

3. aktivita

Závěrečná karikatura pochází z knihy „Nejisté útočiště: Československo a uprchlictví před nacismem 1933–1938“ (Čapková, Kateřina. Nejisté útočiště: Československo a uprchlictví před nacismem 1933–1938, Litomyšl: Paseka, 2008, s. 73).

Karikatura byla publikována v roce 1938 a zobrazuje situaci, ve které se ocitli téměř všichni emigranti. Německo je zosobněno v postavě mocného kata se sekerou v ruce, uprchlík klečí na kolenou a čeká na rozhodnutí přijímacího státu, v tomto konkrétním případě Československa, jak se k němu zachová.

Karikaturu jsme na závěr zvolili právě kvůli jejímu poselství, a to, že uprchlík je vydán napospas rozhodnutí československé vládní moci. Žák má možnost zasáhnout do významu karikatury, dopsat text, a tím získává možnost reflexe svých poznatků z předchozí aktivity.

Správné odpovědi

1. aktivita

1. Karikatura pochází z roku 1928.

- a) Ano **b) Ne**

2. Muž, který drží v ruce koště, představuje novou nacistickou německou politiku.

- a) Ano** b) Ne

3. Lidé, kteří jsou vyháněni, jsou přívrženci Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP).

- a) Ano **b) Ne**

4. Karikatura zobrazuje vyhánění lidí z Německa po nástupu Hitlera k moci.

- a) Ano** b) Ne

5. Lidé přihlížející scéně představují další evropské státy.

- a) Ano** b) Ne

Hodina 3 a 4

Procházka: Pražskými ulicemi po stopách německých uprchlíků 1933

Předmět: Dějepis, Občanská nauka
Čas: cca 120 minut

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**

- Žák je schopen definovat základní problémy, se kterými se uprchlíci z Německa museli vyrovnat po svém příjezdu do Československa.
- Žák se seznámí s každodenní realitou života uprchlíka v Československu.
- Žák je schopen vyjmenovat instituce, které pomáhají uprchlíkům po jejich příjezdu do Československa.

- **Kompetenční úroveň**

- Žák rozvíjí svoje schopnosti práce a analýzy dobových pramenů.
- Žák rozvíjí své schopnosti orientace ve veřejném prostoru a práce s mapou.
- Žák rozvíjí své schopnosti samostatné práce, ale také práce ve skupině.

Více informací k problematice práce s veřejným prostorem ve vyučování naleznete v metodice DVZ 1, procházka „Václavské náměstí v proměnách času“.

Struktura procházky:

1. stanoviště – Masarykovo nádraží

Masarykovo nádraží (20 minut)

1. část (10 minut)

- Samostatná práce
 - Četba dobového textu
- Diskuse

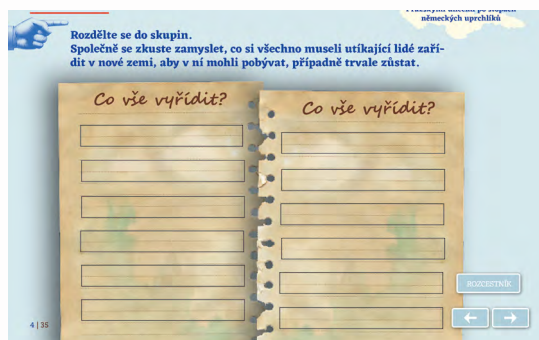

- Úkoly na stanovišti jsou rozděleny na dvě části. V první žáci čtou krátký úryvek z dobového článku. Cílem této aktivity je uvést žáky do kontextu doby. Několika otázkami směřujícími k porozumění textu ověříte také dosavadní znalosti žáků o dané problematice.

2. část (10 minut)

- Skupinová práce

- Ve druhé části jsou žáci rozděleni do skupin. V rámci každé skupiny mají definovat, co všechno emigranti přijíždějící do Československa museli vyřídit. Každá skupina odprezentuje svůj seznam. Po prezentaci všech skupin je úkolem celé třídy napsat jeden společný seznam.

Kontext:

Masarykovo nádraží jsme jako úvodní stanoviště zvolili záměrně. Právě na toto nádraží přijížděli v roce 1933, po nástupu Hitlera k moci, uprchlíci, kteří byli z politických nebo náboženských důvodů pronásledováni. Také v roce 1938, po podpisu Mnichovské dohody, přijíždělo mnoho občanů Československa, kteří museli uprchnout ze svých domovů v sudetském pohraničí kvůli nově nastolenému nacistickému pořádku v těchto oblastech. Do vnitrozemí Československa tehdy uprchlo téměř 370 000 lidí – Židů, Čechů a protinacisticky smýšlejících Němců. Úvodní text pochází z článku „Řešení vystěhovaleckého problému“, který byl publikován v roce 1933 v novinách Přítomnost (Přítomnost, r. 10, č. 33, 16. 8. 1933, s. 527–528), a jedná se jen o jeho úvodní pasáž. Celý článek pojednává o problematice uprchlíků z Německa. Vzhledem k datu publikování se jedná o informace bezprostředně po příchodu první vlny uprchlíků. Článek poskytuje základní informace o předpokládaném počtu uprchlíků, do kterých zemí prchali, také se autor snaží najít definici toho, kdo to vlastně uprchlík je. Rozvádí také problematiku pomoci nejen ze strany jednotlivých států izolovaně, ale

společně v rámci demokratických států. Autor také vyjadřuje na závěr názor, že s přiosτρující se režimem v Německu bude počet uprchlíků stoupat.

(Přítomnost je politický týdeník, který vychází od roku 1924 a jeho prvním šéfredaktorem byl novinář Ferdinand Peroutka. Deník byl podporován také T. G. Masarykem a publikovala v něm řada významných autorů, například Milena Jesenská, Karel Čapek nebo Karel Poláček.)

2. stanoviště – Informační kancelář pro uprchlíky, Dlouhá 41

Informační kancelář pro uprchlíky (10 minut)

- Samostatná práce
 - Práce s dobovým pramenem

➤ Analýzou seznamu institucí se žáci seznamují s problémy, se kterými různé organizace pomáhaly uprchlíkům nejen po příjezdu, ale také v průběhu jejich života v Československu.

Kontext:

Tabulka pochází z textu „Nynější úkoly židovské sociální péče“, který byl publikován v roce 1939 ve Věstníku Židovské náboženské obce (Věstník Židovské obce náboženské v Praze, r. 6, č. 1–2, 30. 1. 1939, s. 9). Obsah obecně shrnuje situaci pomoci židovským uprchlíkům ze strany pomocných židovských organizací. Autor popisuje koordinaci pomoci a detailněji rozpracovává, s kterými problémy mohou uprchlíkům pomoci. V podstatě se jedná o popis činností, které jsou posléze obsaženy v tabulce, s kterou žáci pracují. V tabulce se na rozdíl od textu vyskytují i názvy a adresy pracovišť a kterými úkony se které konkrétní pracoviště zabývá.

Výbor na pomoc židovským uprchlíkům z Německa byl zřízen v roce 1933. Jeho úkolem bylo koordinovat pomoc jednotlivých židovských obcí. Velkou roli v jeho činnosti hrál spolek – židovská obdoba zednářských lóží – B'nai B'rith a mezi hlavní představitele výboru patřil prezident velkolóže Josef Popper, pak Marie Schmolková a Hana Steinerová. Pomocný výbor evidoval od dubna 1933 do září 1934 jen v Praze 2800 osob a na mimopražských pobočkách dalších 1500. Mezi jeho činnost kromě vlastní pomoci patřilo i informování o legislativě týkající se udělování občanství a povolení pobytu. Výkonný výbor sídlil v Praze v Jáchymově ulici, jedna z jeho poboček pak v Dlouhé ulici. V každé jednotlivé náboženské obci se měly utvořit místní komitáty, které by zajišťovaly sbírkové akce. Výbor se zavázal pomáhat všem židovským uprchlíkům bez ohledu na židovskou skupinu, ke které se uprchlík hlásil. Poskytoval okamžitou výpomoc, ale také hlavně tzv. konstruktivní pomoc, která spočívala hlavně v hachšará (v přípravě na život v Palestině) a koordinovala se s Jewish Agency pro Palestinu. V březnu roku 1934 reorganizoval Výbor svoji činnost a přestal vyplácet podpory (ty převzala Židovská

ústředna sociální péče v Praze) a soustředil se na pomoc s vystěhováním do Palestiny i jinam, pomáhal při vyřizování pasů.

Zdroj: WAAGEOVÁ, Eliška. Židovský pomocný výbor. Holocaust.cz [online]. Institut Tereziánské iniciativy, 2019, 2019-08-27 [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/protizidovska-politika-po-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava-jachymka/zidovsky-pomocny-vybor/>.

3. stanoviště – Kavárna Continental, roh ulic Na Příkopě a Hybernská

Kavárna Continental (30 minut)

1. část (10 minut)

- Samostatná práce
- Práce s dobovým pramenem

2. část (10 minut)

- Skupinová práce
- Četba a analýza textů

➤ Při hledání umístění dnes již neexistující kavárny Continental si žáci procvičují práci s dobovou fotografií a také si procvičují vnímání veřejného prostoru, který je obklopuje. Pro správné určení místa kavárny je potřeba, aby si žáci detailně prostudovali fotografii a aby si uvědomili změny, které nastaly ve veřejném prostoru ve srovnání s minulostí. V druhé části žáci analyzují dva texty. První žáky seznamuje s významem kaváren pro život uprchlíka a žák je schopen vyjmenovat důvody, které vedly uprchlíky k tomu, že svůj čas trávili v kavárně. Druhý text představuje žákům negativní pohled na přítomnost uprchlíků v Praze. Žák je díky tomuto textu schopen pojmenovat, která část v textu prezentuje zkreslené informace, je schopen porovnat informace s předchozím textem a formulovat vlastními slovy možné příčiny vzniku druhého textu.

Současné fotografie místa

Palác České národní banky.

Pohled na současnou podobu přibližné lokace místa vyobrazeného na historické fotografii.

Kontext:

1. text

Text pochází z knihy „Nejisté útočiště: Československo a uprchlictví před nacismem 1933–1938“. Nejedná se o doslovnou citaci z knihy, ale o souhrn několika hlavních myšlenek do textu, který je vhodný pro žáky základní školy. Text jsme vytvořili tak, aby obsahoval všechny základní informace týkající se významu kaváren pro život uprchlíka. Do textu jsme nepřidávali žádné informace, jedná se pouze o parafráze původního textu.

2. text

Jedná se o dobový text, který byl publikován v roce 1933 v periodiku Čech: Politický týdeník katolický (Čech, r. 58, č. 51, 23. 12. 1933, s. 6). Čech byly noviny, které vycházely od roku 1869 a v době svého vzniku reprezentovaly katolickou část staročeské strany. S přestávkou vycházely do roku 1937.

Text byl vybrán se záměrem představit žákům i pohled té části společnosti, která se k pobytu uprchlíků v Československu stavěla negativně. Cílem prvního článku bylo žákům poskytnout neutrální informace, které by následně žáci byli schopni využít při analýze druhého článku.

„Informace ke kavárně Continental“*

Na rohu Příkopů a Hyberské stával od roku 1846 na místě starší zástavby proslulý hotel Modrá hvězda. Jeho služeb využila řada evropských panovníků a politiků, například Otto von Bismarck, ale také umělci jako Fryderyk Chopin a jiní. Dne 23. 8. 1866 tu byl podepsán tzv. „pražský smír“. Právě v hotelu Modrá hvězda sídlila kavárna Continental. Vedle hotelu Modrá hvězda stál i další, v té době vyhlášený hotel, hotel U Černého koně. Interiér měl řadu společenských a jídelních sálů. V té době to byl jeden z nejdražších hotelů v Praze. Hostil řadu významných osob, mimo jiné celou rakouskou císařskou rodinu, synovce císaře Napoleona III., korunního prince Rudolfa, nizozemského krále Viléma III., ale i umělce jako Ference Liszta nebo Niccola Paganiniho. V roce 1896 odkoupila Živnostenská banka dva domy vedle zmíněných hotelů, jednalo se o domy č. 862 a 863. Na místě těchto dvou domů byl v roce 1900 vystavěn nový bankovní palác. V období první republiky se Živnostenská banka rozrůstala, a proto se od poloviny 20. století začalo uvažovat o výstavbě nového bankovního paláce. Výstavba nového paláce byla svěřena architektu Františku Roitovi, jehož projekt počítal se stavbou nového moderního bankovního paláce. Součástí projektu tak nebylo jen zbourání stávajícího bankovního paláce, ale také dvou vedlejších domů, kde sídlily právě zmíněné hotely U Černého koně a hotel Modrá hvězda, v němž se nacházela kavárna Continental. S bouráním hotelu Modrá hvězda se započalo v roce 1935. Nový bankovní palác byl dokončen v roce 1942.

* V dobových textech, a také v různých dostupných materiálech můžeme nalézt psaný název kavárny Continental jak s písmenem C, tak s písmenem K. Pořád se jedná o tutéž kavárnu. Pro účely našeho vzdělávacího programu jsme se rozhodli pro psaní názvu kavárny s C, a to vzhledem k tomu, že se takto psaný název objevuje v dobovém textu, který používáme ve výukové hodině.

Zdroje:

SCHEUFELER, Pavel. Povaleči kontinentální. Reportér [online]. 2015, 2015-01-25 [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: <https://reportermagazin.cz/a/iEm8V/povaleci-kontinentalni>.

GEOUPIR. Zmizelá Praha – Staré Město 2. Geocaching [online]. 2016, 2016-05-05 [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: https://www.geocaching.com/geocache/GC6H3YV_zmizela-praha-stare-mesto-2.

Palác Živnostenské banky Na Příkopě 28. Historie ČNB [online]. Česká národní banka [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/bankovni_budovy_a_pobockova_sit/bankovni-budovy/palac_zivnostenske_banky.html.

4. stanoviště – místo výkonu práce, roh ulic 28. října a Na Můstku

Místo výkonu práce (20 minut)

- Skupinová práce
 - Četba a analýza textů

- Četbou dobového textu se žáci detailněji seznamují se situací uprchlíků, co se týče možnosti zaměstnání, a s tím, jaký vliv měla tato situace na jejich život.

Kontext:

Text „Tvář německé emigrace“ pochází z roku 1934 a byl vydán v periodiku Přítomnost. Článek popisuje příběh vysokoškolsky vzdělaného člověka, který se však v Československu nesměl zaměstnat a žít se dále svou profesí, a tak prodává noviny na ulici. Článek srozumitelně popisuje problematiku zaměstnávání uprchlíků, konkrétně to, proč uprchlíci nemohli být po svém příjezdu v Československu zaměstnáni a jak tato situace ovlivňovala jejich duševní stav.

5. stanoviště – pomocné komitety, Václavské náměstí 56

Pomocné komitety (30 minut)

1. část

- Samostatná práce
 - Práce s dobovým pramenem

2. část

- Samostatná práce
 - Analýza dobových fotografií

➤ Rozborem dobové tabulky jsou žáci schopni vyjmenovat a popsat skupiny obyvatel, kterým pomáhal tzv. Šaldův komitét. Následnou analýzou dobových fotografií se žáci seznamují s ubytovacími podmínkami, ve kterých uprchlíci žili.

Kontext:

Tabulka, která zobrazuje složení uprchlíků, kterým pomohl tzv. Šaldův komitét, byla součástí publikace „Rok emigrace: zpráva o činnosti pomocného komitétu pro německé emigranty“, která byla vydána tzv. Šaldovým komitétem v roce 1934. Publikace popisuje činnost komitétu od května 1933, kdy byl ustanoven, do května 1934. Od svého založení sídlil v Paláci Fénix na Václavském náměstí. Tabulka, kterou mají žáci k dispozici, představuje shrnutí počtu emigrantů, kterým komitét pomohl. Toto číslo však nemůžeme považovat za celkový počet emigrantů v Československu. Jednak existovaly i jiné komitety, a jednak, jak se také uvádí ve zprávě o činnosti Šaldova komitétu, nemohly pomoci všem, kdo přišli s žádostí o pomoc, protože neměli dostatek finančních prostředků. Z toho důvodu existovala další skupina emigrantů, která se pohybuje mimo tyto dobové statistiky. Zároveň je potřeba si uvědomit, že tato skupina uprchlíků nejenže nebyla nikde registrována, ale zároveň se na ni nevztahovala ani žádná pomoc. Ve zprávě jsou uvedeny také finanční příjmy a výdaje, které vynaložil komitét na konkrétní položky pomoci emigrantům, například na: stravování, ubytování, oblečení či náklady na osvětlení a administrativu.

Šaldův komitét také založil tzv. kolektiv uprchlíků v Mšeci ve švarcenberském zámku. Toto sídlo bylo opuštěno, a proto zde mohli být uprchlíci ubytováni bez jakéhokoliv nájemného. Z pohledu komitétu to bylo finančně výhodné, vzhledem k tomu, že pronájem bytů v Praze byl drahý. V tomto kolektivu žili uprchlíci společně, měli k dispozici také zahradu, kde si pěstovali vlastní ovoce či zeleninu. Všechny činnosti vykonávali sami. V Mšeci bydlelo na počátku 74 členů. Ve zprávě se s uspokojením píše, že emigrantům žijícím v kolektivu v Mšeci se daří dobře, dokonce lépe než emigrantům v Praze.

Fotografie:

Dvě fotografie s popisky pochází z časopisu Světozor a byly zveřejněny v roce 1933 jako součást článku „Osud německé emigrace – osudem německé kultury“. Článek pojednává o tom, že mnoho německých emigrantů jsou členové německé inteligence a neumožnit jim dále působit v jejich profesi není správné. Autor vyzývá všechny demokratické státy, aby zachránily německou kulturu, která v historii ovlivnila tak mnoho jiných kultur. Hlavní myšlenkou článku je také boj za svobodu slova a názorů a boj proti jejich potlačování.

Doplňující informace o bytové situaci německých emigrantů:

Otázka ubytování emigrantů byla problematická. Ubytování v Praze bylo drahé, v jednom bytě bydlelo pohromadě i několik rodin. Někteří emigranti bydleli u rodiny či u známých, avšak těch nebylo mnoho. Uprchlícký kolektiv v Mšeci nebyl jediným společným bydlením pro uprchlíky. Další uprchlické kolektivy byly zřízeny ve Zbraslavi a ve Strašnicích v Praze.

Ve Strašnicích byli uprchlíci ubytováni v hotelu Slatiny. Tento kolektiv zřídila organizace Demokratická péče o uprchlíky. V tomto kolektivu žilo společně 25 uprchlíků a byl postaven na samosprávě. Jako tomu bylo u kolektivu v Mšeci, i v tomto kolektivu uprchlíci společně pracovali na opravě domu či na zahradě, aby byli co nejvíce soběstační. Zároveň spolu trávili i volný čas, a to například četbou nebo vyučováním dětí. Další uprchlický kolektiv, podobný tomu ve Strašnicích, vznikl na Zbraslavi v hotelu Ritz, který byl, navzdory názvu, levným hotelem.

Zdroj: ČAPKOVÁ, Kateřina. Nejisté útočiště: Československo a uprchlictví před nacismem 1933–1938, Litomyšl: Paseka, 2008, s. 159.

Doporučení:

Žákům můžete zadat, aby na mapě našli, kde se nacházely uprchlické kolektivy v Mšeci, Strašnicích a ve Zbraslavi.

Domov německých emigrantů v Praze-Strašnicích, 1935

6. stanoviště – jídelna pro uprchlíky, křižovatka Žitné ulice a Karlova náměstí

Jídelna pro uprchlíky (30 minut)

- Skupinová práce
 - Práce s dobovými materiály

➤ Žáci si uvědomí, jak omezené finanční zdroje měli uprchlíci k dispozici a jak to ovlivňovalo i jejich stravování a celkovou kvalitu jejich života. Žák vlastním prožitkem zažije náročnost rozhodování a hledání shody v rámci skupiny na seznamu potravin ke koupi.

Fotografie místa zastavení / stanoviště

Na aktuální fotografii je vyobrazeno sídlo YWCA (Žitná 12).

Vedle této budovy sídlila jídelna pro uprchlíky. Z dostupných pramenů se nám však nepodařilo zjistit, zda jídelna sídlila napravo nebo nalevo od budovy. Z toho důvodu, jsme pro stanoviště zvolili Žitnou ulici obecně.

Kontext:

Informace v tabulce potravin pochází z dobového článku z roku 1929 z časopisu „Hvězda československých paní a dívek“ (Hvězda československých paní a dívek, r. 4, č. 22, 1. 6. 1929, s. 16).

Ceny jídel v restauraci a v jídelně pro uprchlíky jsou uvedeny na základě reklam, které byly zveřejněny v dobových novinách ve třicátých letech 20. století (například reklama na hotel Dvořáček v Písku: Světozor, r. 36, č. 54, nebo reklama na Obecní dům u Prašné brány v Praze: Venkov, r. 31, č. 110, 10. 5. 1936, s. 20).

Doplňující informace k stravování uprchlíků

Již na podzim 1933 se podařilo otevřít první vývařovnu v pronajatém domku s jedním pokojem a kuchyní v ulici Na Zbořenci. I když byla kuchyň miniaturní, tmavá a jen s malými kamny, dařilo se zde každý den nasytit okolo padesáti uprchlíků. Reálná cena oběda zde vyšla na méně než korunu. Navíc v předsíni našlo ubytování vždy čtyři až šest osob. Brzy se však ukázalo, že poptávka daleko převyšuje kapacitu této kuchyně. Větší prostory se našly v Žitné ulici vedle sídla YWCY. Šlo o zkrachovalou restauraci ve dvoře. Starší paní, které restaurace patřila, poskytla objekt za malý obnos s tím, že jídelna byla přehrazena. Původní majitelka mohla v odděleném prostoru bydlet a v jídelně se zdarma stravovat. Za kuchyní zůstal ještě obytný prostor, kde mohl bydlet kuchyňský personál. Kuchyně v domku Na Zbořenci nebyla zrušena, stala se z ní „dietní kuchyně“ pro uprchlíky s různými omezeními. Stravovalo se zde i nadále okolo deseti až patnácti osob. Počet uprchlíků, pro které se vařilo v Žitné, byl velký, neboť zájem o levnější obědy měla i Demokratická péče o běžence a zčásti i Židovský pomocný výbor. Počet vytištěných a distribuovaných lístků na obědy se pohyboval okolo sto padesáti, fakticky se však vydalo jídel dvakrát tolik. Vedle osob, které se snažily za každou cenu ušetřit, se totiž do kuchyně pro uprchlíky stahovali i ilegální běženci, kteří neměli nárok na podporu žádného výboru, a oficiálně si tudíž lístky na oběd pořídit nemohli. Při plánování nákupů se s těmito „černými pasažéry“ již počítalo. Faktická hodnota obědu činila okolo jedné koruny, lístky se prodávaly za dvě koruny. Inciovalo se i vaření večeří, které se vydávaly za 50 haléřů. V jídelně se jedlo pouze z misek a pouze lžící, dvakrát týdně bylo k obědu maso, jednou týdně se jedly buchty a nejčastějším jídlem byl eintopf.

Zdroj: Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933–1938, s. 155–157.

Informace k organizaci Young Women's Christian Association – Křesťanské sdružení mladých žen (YWCA)

První YWCA organizace byla založena roku 1855 ve Velké Británii. Protějškem organizace YWCA byla organizace YMCA, která vznikla v roce 1844, také ve Velké Británii, a sdružovala muže. Na počátku bylo cílem sdružení informovat a bojovat za práva žen, a také pomáhat ženám v náročných životních situacích. Organizace YWCA se postupně rozšířily do západní a severní Evropy, a také do Severní Ameriky. YWCA postupně začala poskytovat služby v oblasti vzdělávání, náboženství či ubytování pro mladé ženy, ale také se začala angažovat v oblasti rekreace a sportu.

V oblasti českých zemí byl nejdříve založen spolek YMCA pro muže, a to konkrétně v roce 1886 v Praze pod názvem „Křesťanský spolek mladíků“. Až do konce první světové války se tato organizace rozvíjela pomalu, následně, i v důsledky podpory prezidenta Masaryka, se po vzniku první Československé republiky začíná rozvíjet rychleji a sehrávat významnou roli v sociálním a společenském životě republiky. Myšlenku založení

ženské organizace YWCA přinesla do Československa Alice Masaryková, která se s touto organizací setkala v Americe. V roce 1921 byla YWCA ustanovena. Od roku 1929 měla YWCA své sídlo v Žitné ulici.

V současné době spojuje YWCA více než 25 milionů žen a dívek ze 120 zemí.

Zdroj: Tlustý, Tomáš. Tělesná výchova a sport v organizacích YMCA a YWCA v meziválečném Československu, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013.

Doporučení:

Z dostupných zdrojů se nám podařilo zjistit, že jídelna pro uprchlíky sídlila vedle sídla YWCA (Žitná 12). Nepodařilo se nám ale dohledat, zda se jednalo o budovu napravo nebo nalevo od YWCA. Pokud se rozhodnete, můžete se tam se žáky zastavit po cestě na závěrečné stanoviště na Žitné 12. S žáky v tomto případě doporučujeme také otevřít otázku dostupnosti historických informací, a toho, že není vždy možné dohledat všechny informace z minulosti.

Vzhledem k rušnosti ulice však aktivitu doporučujeme žákům zadat až na finální pozici.

Hodina 5

Uprchlíci na stránkách československého tisku

Předmět: Český jazyk a literatura, Dějepis
Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Úvodní aktivita (5 minut)

- Celá třída společně
- Cílem úvodní aktivity je několika otázkami zjistit, zda jsou žáci obeznámeni s tiskem, jestli čtou například noviny a vědí, jaký druh textů se v nich může vyskytovat. Aktivita slouží jako úvod pro následující aktivity pojednávající o publicisticko-literárních žánrech.

2. aktivita

Reportáž (20 minut)

- Práce ve dvojicích
- Analýza dobové reportáže

- Četba dobové reportáže žáka blíže seznámí s problémy německých uprchlíků před nacismem, kteří přišli do Československa. Zároveň se také žák seznamuje se základními charakteristikami reportáže jako literárního žánru. Prostřednictvím shrnutí obsahu textu si žák procvičuje své formulační a jazykové schopnosti.

**pokračování
na další straně**

3. aktivita

Zpráva (10 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Analýza dobové zprávy
- Žáci analyzují dobovou zprávu, která podobně jako reportáž v předchozím cvičení pojednává o problematice německých uprchlíků v Československu. Následným porovnáváním obou textů jsou žáci schopni pojmenovat rozdílné a společné rysy těchto dvou literárních žánrů.

Zůstaňte ve dvojicích. Přečtete si následující krátký text a odpovězte na otázky.

Text

- Jak na vás oba texty působily? Jak se vám líbily?
- Jak se texty liší po formální stránce (délka, jazyk, obsažené informace)?
- O jakých událostech texty informují? Liší se pohled autorů na události?
- Jak mohly oba texty ovlivnit názor čtenářů?

pokračování
z předchozí strany

Uprchlíci na stránkách československého tisku

35

z koncentračního tábora. vo ve Slaném zadrželo pět udávaj, že uprchli z kon- centracního tábora v Sasku. Ani jediný z nich nemá průkaz. Uprchlíci přišli ve sbělovacím stavu, bosí a otřelí. Byli za- tím dodáni do vazby okresního soudu ve Slaném a jejich údaje četnictvo ověřuje. Vše nasvědčuje tomu, že jde opravdu o štvance.

Pět uprchlíků z koncentračního tábora. Slaný. Četnictvo ve Slaném zadrželo pět emigrantů, kteří udávaj, že uprchli z koncentračního tábora v Sasku. Ani jediný z nich nemá průkaz. Uprchlíci přišli ve sbělovacím stavu, bosí a otřelí. Byli zatím dodáni do vazby okresního soudu ve Slaném a jejich údaje četnictvo ověřuje. Vše nasvědčuje tomu, že jde opravdu o štvance.

4. aktivita

Znaky reportáže a zprávy (10 minut)

- Samostatná práce
 - Přiřazování charakteristik k publicistickým textům
- Aktivita slouží k utřídění a upevnění získaných znalostí. Na základě přečtených textů přiřazují žáci charakteristiky k reportáži a zprávě.

Uprchlíci na stránkách československého tisku

Na základě předchozích textů přiřaďte charakteristiky k jednotlivým publicistickým žánrům. Pojmy mohou patřit jen k jednomu žánru, k oběma nebo k žádnému.

Reportáž (1. text)	Zpráva (2. text)

TEXT STVOŘIL NEVYKVALIFIKOVANÝ ŽURNALISTA O TOM, CO SE STALO.
ORGANIZACE TROUBA.
ČTENÁŘI POUŽIJÍ CO NEJSPRÁVNĚJŠÍ OBRAZ TĚLA, CO SE STALO.
TEXT ORGANIZACE ZÁKLADNÍ FAKTICKÉ INFORMACE OJ, KDO, KÝ, ZK, PRAČ.
JE OBJEKTIVNÍ, BEZ HODNOCENÍ AUTORA.
VÝSTĚVA POUŽÍVÁ MNOHÝ ČAS.
MŮŽE BYT POUŽITO CITACE Z VÝPOVĚDÍ.
PŘÍZVUK JELSA VYHLEDÁ.
AUTOR ODPOVÍDÁ VÝRAKEM AUTORA.
AUTOR MŮŽE VYKÁDÁT DŮVĚROU.
ORGANIZACE MŮŽE POUŽÍVAT.
VÝSTĚVA SE KONTROLUJE JAZYK BEZ OTVÝRŮ ZABAVOVÉ.
V PŘÍZVUKU VYKÁDÁVÁNÍ STVOŘITEL.
V TEXTU SE KONTROLUJE ŽENSKÁ HODNOCENÍ.

Cíl hodiny:

- Oborová úroveň:**
 - Žák dokáže popsat základní znaky, kterými se vyznačuje reportáž a zpráva, je schopen formulovat rozdílné a společné znaky daných literárních žánrů.
 - Žák dokáže vysvětlit životní situaci uprchlíků z Německa, kteří přišli do Československa.
- Kompetenční úroveň:**
 - Žák je schopen podrobit analýze literární text.
 - Žák je schopen klasifikovat jednotlivé znaky literárních žánrů.
 - Žák je schopen napsat shrnující zprávu z přečteného textu.

Kontext:

2. aktivita

Reportáž „Lidé na výspě“ napsala v roce 1937 Milena Jesenská a publikovala ji v novinách Přítomnost (Přítomnost, r. 14, č. 43, 27. 10. 1937, s. 684–687). Žáci mají k dispozici jen část původní reportáže, která je jinak daleko obsáhlejší. Celá reportáž popisuje osudy několika německých uprchlíků, kteří žijí v nuzných podmínkách v Praze. Autorka se také věnuje otázce, kdo by měl uprchlíkům pomoci a proč je pomoc stále menší. Tuto reportáž jsme do hodiny vybrali cíleně, aby se žáci nejen seznámili s reportáží jako druhem publicistického literárního žánru, ale aby si také prohloubili své znalosti o problémech a každodenním životě německých uprchlíků ve třicátých letech 20. století v Praze, resp. v Československu.

3. aktivita

Zpráva „Pět uprchlíků z koncentračního tábora“ pochází z roku 1935 a byla publikována v Lidových novinách (Lidové noviny, r. 43, č. 522, 18. 10. 1935, s. 7). Stejně jako reportáž, také zprávu jsme vybírali podle jejího obsahu, aby svým obsahem korespondovala s vybranou reportáží. Žáci tak mají přesnější srovnání mezi reportáží a zprávou.

Doporučení:

4. aktivita

Seznam neobsahuje všechny charakteristiky jednotlivých literárních žánrů, je proto možné poté, co žáci přiřadí správné odpovědi, dané charakteristiky ještě doplnit.

Správné odpovědi:

4. aktivita

Reportáž	Zpráva
V textu se neobjevují jen holé informace.	Text stručně informuje adresáta o tom, co se událo.
Čtenáři poskytuje co nejpřesnější obraz toho, co se stalo.	Využívá pouze minulý čas.
Obsahuje titulek.	Je objektivní, bez hodnocení autora.
Text obsahuje základní faktické informace: co, kdo, kdy, jak, proč.	Obsahuje titulek.
Může být použita citace z výpovědi.	Text obsahuje základní faktické informace: co, kdo, kdy, jak, proč.
Autor může vyjádřit své hodnocení.	Využívá neutrální jazyk bez citového zabarvení.

Hodina 6

Provokace:

Nezval pomáhá uprchlíkům!

Předmět: Český jazyk a literatura,
Občanská nauka
Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Vítězslav Nezval, báseň „Hranice“ (15 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Analýza básně

Rozdělte se do dvojic a přečtěte si báseň od Vítězslava Nezvala, kterou napsal v roce 1933 při své cestě po Evropě a kterou následně vydal ve sbírkě Sbohem a šáteček.

Provokace: Nezval pomáhá uprchlíkům!

Zamyslete se nad hlavním námětem básně a odpovězte na otázky.

BÁSEŇ

1. K čemu básník přirovnává hranice?
2. Proč básník používá tuto přirovnání?
3. Projevu se nějak v básni doba, ve které byla napsána?

2 | 10

- Hodina začíná společným čtením básně Vítězslava Nezvala ze sbírky Sbohem a šáteček (1934). Pro analýzu není podstatná znalost tvorby autora nebo dobových básnických směrů, cílem je pouze pojmenovat motivy básně a její celkové vyznění. Otázky směřují především k popsání klíčového motivu hranice – autor v dialogu s ptáčkem popisuje hranice jako překážku volnosti a místo konfliktů. Odpověď na další otázku, zda z tohoto přirovnání lze říci něco o době, kdy byla báseň napsána, závisí na již existujících znalostech žáků. Diskusi může v tomto místě nahradit výklad o dobových souvislostech. Práce s básní je především prostředkem seznámení s dílem, které je základem politického konfliktu, kolem kterého je hodina vystavena a kterému se věnují další aktivity.

pokračování na další straně

2. aktivita

Občanská solidarita (20 minut)

- Skupinová práce
 - Analýza dobových novinových článků

➤ Základním tématem hodiny je, jak může jedinec/umělec podporovat politické či společenské kauzy. Vítězslav Nezval získal za sbírku Sbohem a šáteček v roce 1934 Státní cenu za literaturu a odměnu s ní spojenou dal na potřeby německých protifašistických uprchlíků, kteří přicházeli do Československa po převzetí moci Hitlerovou NSDAP v roce 1933. Žáci mají k dispozici dva články – zatímco Rudé právo tento jeho čin oslavuje, Národní listy jej odsoudily. Cílem je pojmenovat, o čem byl spor a jaké postoje zaujala obě média. Zaměřit se můžete také na srovnání argumentů a jazyka obou článků.

Vítězslav Nezval získal za svou básnickou sbírku Sbohem a šáteček v roce 1934 Státní cenu za literaturu.

Rozdělte se do skupin a společně si přečtěte, jak s touto cenou naložil a jak na to zareagoval dobový tisk. Poté odpovězte na otázky.

- Co udělal Vítězslav Nezval se svou odměnou za Státní cenu?
- Kdo byli emigranti, kterým cenu daroval a proč byli v Československu?
- Jak jeho čin hodnotil dobový tisk?
- Jaký je váš názor? Měl Vítězslav Nezval právo nakládat s odměnou podle svého uvážení?

Článek z Rudého práva, 2. 11. 1934

Článek z Národních listů, 3. 11. 1934

Článek z Rudého práva, 2. 11. 1934

Vítězslav Nezval protifašistické emigraci

Předtím jsme již o letošním rozdělení státních cen za umění a literaturu. Mezi odměněnými je i básník po prvě Vítězslav Nezval, který dostal cenu za svou knihu Sbohem a šáteček. Nezvalova odměna souvisí s tím, že básník Nezval věnoval celou částku státní ceny ve prospěch protifašistické emigrace. Mnozí lidé jsou si toho vědomi a rádi mu pomohou.

Článek z Národních listů, 3. 11. 1934

Ke státní ceně podpory básnické emigrace. Přijímáme s velkou radostí, že básník Vítězslav Nezval, který dostal státní cenu za svou knihu Sbohem a šáteček, věnoval celou částku státní ceny ve prospěch protifašistické emigrace. Je to velmi dobrý příklad toho, jak by měli všichni lidé postupovat. Nezvalova odměna souvisí s tím, že básník Nezval věnoval celou částku státní ceny ve prospěch protifašistické emigrace. Mnozí lidé jsou si toho vědomi a rádi mu pomohou.

3. aktivita

Závěrečná diskuse (10 minut)

- Celá třída společně

➤ V závěrečné aktivitě je využit příklad z dějin meziválečné literatury k obecné diskusi o možnostech a limitech veřejné angažovanosti populárních osobností i běžných lidí. Žáci jistě dokážou přijít s mnoha příklady současných hvězd sportu či populární hudby, kterým sociální sítě dávají nový nástroj pro prezentaci vlastních postojů. I česká literatura zůstává kolbištěm různých sporů – například v roce 2018 odmítl převzít Státní cenu za literaturu (která navazuje na prvorepublikovou tradici) Jiří Hájíček na protest proti jejímu zpolitizování částí poroty, která rezignovala v reakci na politickou situaci.

Zamyslete se:

- Jaké možnosti mají známé osobnosti, aby pomohly nebo upozornily na celospolečenské problémy?
- Je podle vás důležité, aby se významné osobnosti aktivně angažovaly v různých společenských otázkách a otevřeně vyjadřovaly svůj názor?
- Setkáme se i dnes s podobnými činy, jako byl ten Nezvalův? Umíte uvést konkrétní příklad?
- Jaký význam pro společnost mohou mít činy významných osobností kulturního života?
- Udělal jste někdy vy podobné gesto jako Vítězslav Nezval?

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**

- Žák zná sbírku Sbohem a šáteček a osobnost Vítězslava Nezvala a dokáže je zasadit do dobového kontextu.
- Žák je schopen vysvětlit význam a možný dopad činů společensky známých osobností na dění / veřejné mínění ve společnosti v určité problematice.

- **Kompetenční úroveň:**

- Žák umí rozebrat báseň a pojmenovat její jednotlivé motivy.
- Žák umí interpretovat historický text a využít k jeho analýze svoje znalosti.
- Žák umí na základě historické situace pojmenovat současnou paralelu.
- Žák umí formulovat a obhájit vlastní názor.

Kontext:

Vítězslav Nezval je bezpochyby jedním z nejvýznamnějších českých básníků 20. století a stal se tak kanonickým „čítankovým“ autorem. Recepce jeho díla je však ovlivněna jeho politickým angažmá především v padesátých letech 20. století, a po roce 1989 je pro českou literaturu těžké najít k Nezvalově dílu klíč. V této hodině se věnujeme Nezvalovým postojům v meziválečném období, kdy jej levicové přesvědčení vedlo k odvážnému občanskému vystoupení. V navazujících hodinách můžete diskutovat i o změně Nezvalových postojů po druhé světové válce a co k nim mohlo vést.

Vítězslav Nezval se stejně jako mnoho jeho generačních souputníků (Voskovec a Werich, Jaroslav Seifert) přiklonil v meziválečném období k levici, od které očekával sociální revoluci a řešení soudobých společenských problémů. V Nezvalově pojetí mělo být i umění revoluční a sám se stal jedním z předních představitelů literární avantgardy, která odvrhla dosavadní dějiny literatury, oslavovala techniku a pokrok a experimentovala s jazykem. Nejpůsobivějším příkladem tohoto přístupu je Nezvalova básnická skladba Podivuhodný kouzelník z roku 1922. Nezval také stál spolu s uměleckým spolkem Devětsil, jehož byl členem, u zrodu poetismu – specificky českého literárního směru, který oslavoval běžný život, ale hledal v něm i magické momenty.

Ačkoliv poetisté nechtěli tvořit otevřeně politické umění, turbulentní třicátá léta je k tomu postupně dovedla. Báseň Sbohem a šáteček (1934) ze stejnojmenné sbírky je pro Nezvala návratem k tradičním básnickým formám. Sbírka měla být popisem básníkůvých cest po Evropě, ale proniká do ní i zhoršující se politická situace v Evropě a nástup autoritářských režimů. Nezval obdržel v roce 1934 Státní cenu za literaturu, což je důkaz, že tato vůdčí osobnost avantgardy byla uznávána i oficiálně. V této době se ale prohlubovaly i konflikty v československé společnosti. Nezval byl jako levicový básník dlouhodobě v konfliktu s částí veřejnosti a konzervativních a národoveckých médií. Tvrdou kritiku, kterou si vysloužil gestem, když daroval finanční odměnu za Státní cenu protifašistickým uprchlíkům, musíme chápat jako jednu epizodu dlouhodobého politického boje mezi pravicí a levicí, jehož kolbištěm byla často kultura (další epizodou byly například útoky na Osvobozené divadlo Voskovce a Wericha).

Pro obecnou debatu, jak mohou známé osobnosti zviditelnit určité společenské kauzy, jsme se rozhodli použít konkrétní příklad z dějin meziválečné literatury, protože otevírá množství zajímavých otázek. Básnická sbírka Sbohem a šáteček, která celou kauzu začala, nebyla politickým dílem – politické bylo až Nezvalovo gesto a především reakce médií. Diskutovat lze také o tom, zda se jednalo spíše o gesto symbolické, které mělo k solidaritě povzbudit další lidi, nebo o důležitou materiální pomoc pro německé uprchlíky.

Doporučení:

Pro bližší seznámení s meziválečnou Státní cenou za literaturu doporučujeme hodinu „Kdo má cenu“. Historii Osvobozeného divadla a politickému kontextu jeho tvorby se věnuje hodina „Meziválečné dění pohledem Voskovce a Wericha“.

Správné odpovědi:

2. aktivita

1. Finanční částku, kterou V. Nezval získal za Státní cenu za umění a literaturu věnoval protifašistické emigraci v Československu.
2. Emigranty byli obyvatelé Německa, kteří utekli před politikou Adolfa Hitlera.
3. Noviny Rudé právo čin V. Nezvala chválily, naopak článek z Národních listů skutek V. Nezvala odsoudil.
4. Názor žáků, každá skupina vyplní samostatně.